

Junák jako součást československé zahraniční akce

Lucie Kurusová

JUNÁK AS PART OF CZECHOSLOVAK FOREIGN ACTION

The aim of the paper is to provide details on the Czechoslovak Scouting organisation in exile during the Second World War, especially in relation to what is known as the Czechoslovak Foreign Action. The purpose of the text is to point out the role that Junák (the organization of Scouts and Guides in the Czech Republic) was supposed to play from the point of view of the government in exile and which was also constructed by its leading figures. In doing so, it also reveals some elements of the survival strategy pursued by the official Czechoslovak Scouting Organisation during the war years as well as certain features of post-war Scouting in Czechoslovakia.

KEYWORDS:

Scouting; exile; Czechoslovakia; propaganda; army

„Máme možnost využít styku se Světovým svazem k propagaci našeho národního boje. Mám v úmyslu šířit jeho prostřednictvím hlavně zprávy o morálním útisku a o omezování duševního vývoje čs. mládeže Němci, o pokusech zneužít mládeže jako udavačů vlastních rodičů, učitelů a p. Při zahájení činnosti hodlám se obrátit s apelem na rodiče skautské mládeže.“¹

žádost Václava Vlčka o obnovu Junáka adresovaná
Ministerstvu národní obrany (dále MNO), 26. března 1941

Situace českého skautingu během druhé světové války může na první pohled působit bezvýznamně, jako nepatrný detail mezi monumentálními kulisami. Junák² byl v protektorátu od podzimu 1940 postaven mimo zákon, část činovníků byla pozatýkána a český skauting se tak až do konce války oficiálně odmlčel. Jiná situace však panovala mezi československými exulanty a vojáky v zahraničních jednotkách. Řada z nich se otázkou navázání na předválečnou činnost a případnou oficiální obnovou organizace začala záhy zabývat. Někteří považovali pokračování ve výchově mládeže za samozřejmost, k níž se co nejdříve v nějaké podobě vrátí, někteří se chtěli smysluplně zabavit v bezútěšné době a někteří v oficiálně obnoveném Junáku viděli diplomatický potenciál. Cílem tohoto textu je ukázat, jak relativně krátká epizoda proměnila vztah Junáka a československého státu a jakou úlohu v ní sehrálo armádní prostředí. Jací aktéři a s jakými motivacemi vstupovali do procesu formování československého exilového skautingu a jak ze sebe navzájem profitovali; v čem se jejich cíle naplňovaly a na jaké limity tyto představy naopak narážely.

1 VÚA — VHA, f. Ministerstvo národní obrany — Londýn, kart. 27, č. j. 9237, 1941.

2 Jsem si vědoma problematičnosti zahrnutí čs. skautského hnutí pod pojem „Junák“, dále v textu se proto pokusím alespoň stručně vysvětlit organizační vývoj vedoucí k tomuto zjednodušení a zobecnění.

Skautská historiografie se vyznačuje typickým problémem spolkových dějin. Její produkce je převážně závislá na práci laiků³ a cílovou skupinou jsou v případě Junáka především mladší členové. Problémem pak může být nedostatečnost těchto prací z hlediska nároků akademické práce, například absence poznámkového aparátu nebo izolace spolkového vývoje od „velkých“ dějin. Dějiny čs. exilového skautingu jsou u nás zpracovány v publikaci Josefa Cihláře *Dějiny čs. exilového skautingu. Léta 1939–1992*, vydané v roce 1992 Historickou komisí Junáka. Problémem této práce je ovšem jednak velmi vágní zacházení s prameny a jejich citacemi, jednak redukce období prvního exilu na necelou jednu stranu textu.⁴ Specifickou a do jisté míry vybočující kategorií pak v oblasti bádání o skautingu představují četné kvalifikační práce. V tomto textu přímo vycházím z vlastní bakalářské práce, obhájené na Ústavu českých dějin FF UK v roce 2023.

Ve své práci jsem se odrazila od několika publikací, které bych na úvod ráda zmínila. V tázání po participaci Junáka na reprezentaci exilové vlády a po jeho roli v symbolické komunikaci vládních záměrů jde o knihu Pavla Horáka *Republika v exilu* vydanou v roce 2022. Inspirativním východiskem pro nazírání mládeže jako mocenského instrumentu pak pro mě byla práce Margaret Peacock *Innocent Weapons* z roku 2014 nebo novější publikace Jiřího Knapíka *Pionýři, malované děti*.⁵

JUNÁK (A STÁT) PŘED VÁLKOU

Pohled na čs. skauting před rokem 1938 a po roce 1945 nabízí docela jiné obrazy. Události těchto sedmi let jednak zásadně proměnily organizační bázi skautského hnutí v Československu a jednak posunuly a prohloubily jeho společenskou roli ve státě. Prvorepublikový skauting se vyznačoval pestrou mozaikou řady partikulárních or-

-
- 3 S podobnými problémy se potýká i spolkové archivnictví, což se přímo ukázalo i v průběhu zpracovávání tohoto výzkumu. Od vedoucího Skautského archivu Romana Šantory jsem získala archiválie v digitální podobě s informací, že pochází z Národního archivu. Bohužel u části z nich se mi nepodařilo originály v NA nalézt a R. Šantora bližší informace o materiálu (fond, karton, signatury) poskytnout nedokázal. Po konzultaci s doc. Janou Čechurovou, která mou práci vedla, jsem přistoupila k citování těchto materiálů odkazem na R. Šantora a Skautský archiv, který mi příslušné materiály poskytl („Národní archiv — Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou“).
  - 4 Vedle toho se fragmentární zmínky o exilu objevují také v publikacích, jakou je například Bruno BŘEČKA, *Kronika čs. skautského hnutí do roku 1990*, Brno 1999. Ty ovšem pozitivisticky opakují stále tytéž útržkovité informace a nepodávají ucelený přehled ani o základní faktografii k problematice. Navíc jsou problematické z metodologického hlediska, neboť se často hlásí ke skutečnosti, že základem, na němž stojí, jsou svědectví pamětníků a blíže nespecifikované „archivní dokumenty“. Z tohoto důvodu je třeba pracovat s klasickou skautskou historickou produkcí spíše jako s pramenem než sekundární literaturou.
  - 5 Pavel HORÁK, *Republika v exilu. Inscenování československé vlády v Londýně za druhé světové války*, Praha 2022; Margaret PEACOCK, *Innocent Weapons. The Soviet and American Politics of Childhood in the Cold War*, Chapel Hill 2014; Jiří KNAPÍK, *Pionýři, malované děti? Pionýrská organizace ČSM a dětský kolektiv (1949–1968)*, Praha 2022.

ganizací, které se sdružovaly a vzájemně si konkurovaly. Jednotlivé organizace se vztahovaly k vlastním identitotvorným rámcům, například etnicitě nebo politickému světónázoru, z čehož plynula faktická nemožnost jejich trvalejšího sjednocení.⁶ Prominentní pozici záhy získal státotvorně orientovaný Svaz junáků — skautů RČS⁷ (dále Svaz). Základem pro vznik Svazu v roce 1919 se stala původní Svojsíkova organizace Junák — český skaut, která se k loajalitě vůči republice⁸ hlásila již v okamžiku jejího vzniku. Svaz v takto nastaveném kurzu pokračoval. Na této bázi se postupně rozdělily i ostatní skautské organizace — ty, které nesdílely bezvýhradnou státotvornou orientaci Svazu, se sdružily ve Federaci čs. skautů, která od roku 1920 tvořila protiváhu Svazu a vystupovala vůči jeho postojům kriticky.⁹

Zásadním tématem, na němž lze demonstrovat zmíněnou loajalitu Svazu vůči ČSR, je jeho vztah k brannosti. Již v momentě vzniku skautského hnutí se jednalo o klíčové téma, a to z vlastní podstaty skautské činnosti a historického zázemí skautingu. Faktem je, že koncept skautské výchovy vzešel z armádního prostředí — zakladatelem světového skautského hnutí byl britský důstojník Robert Baden-Powell — a ačkoliv již průkopníci hnutí cítili potřebu se vůči němu vymezit,¹⁰ určilo to zčásti jeho podobu. Skauting (zejména v pojetí Svazu s jeho explicitní vazbou na stát) nabízel mravní výchovu směřovanou k věrnosti republice a k všeobecným mravním zásadám. Vedle toho navíc akcentoval fyzickou zdatnost a otužilost jedince a rozvíjel poměrně specifické dovednosti použitelné pro brannou průpravu mládeže.¹¹ Ukázkou představ, které ohledně úlohy skautingu v brannosti národa prezentovali činovníci Svazu, nabízí publikace *Armáda a národ*. V této knize z roku 1938 najdeme samostatnou podkapitulu věnovanou skautingu, jejímž autorem není nikdo jiný než Antonín Benjamin Svojsík. Svůj text uzavírá příznačně: „Zraky odpovědných osobností vojenských i státních, u nás i v cizině, se obrací s důvěrou ke skautingu, zvláště v nynější

6 Více k problematice prvorepublikového skautingu viz Jan JIRÁŇ, „Hej, holalá, skaut má nahá kolena“ aneb skauting v meziválečném období, dizertační práce, Ústav českých dějin FF UK, Praha 2023.

7 V atmosféře prvorepublikové rivality záhy vykristalizovaly dvě majoritní zastřešující sdružení skautských organizací, které stály ve vzájemné opozici. Jedním z nich byl právě Svaz junáků — skautů RČS orientovaný na režim první republiky.

8 Vztah ke státu definuje už znění skautského slibu (ve Svazu zavedeného r. 1921): „Slibuji na svou čest, jak dovedu nejlépe: milovati vlast svou, republiku Československou, a sloužiti jí věrně v každé době [...]“ Viz Roman ŠANTORA a kol., *Skautské století. Dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*, Praha 2012, s. 24.

9 Určitou výjimku v jinak politickém rozdělení tvoří přítomnost woodcrafterských skupin, které ke vstupu do Federace nemotivovalo primárně politické nastavení, nicméně jim nevyhovovala ani výrazná metodická orientace Svazu na britskou tradici. [Historická komise Junáka], *Historie skautingu. Cestou k pramenům*, Praha 1999.

10 O pokusech vyrovnat se s nařčeními z militarizace mládeže viz Antonín Benjamin SVOJSÍK, *Základy junáctví*, Praha 1991 (první vydání: 1912), s. 37. Jako hlavní argumenty zde figurují důraz skautingu na rozvoj individuality a „prohloubení vnitřního života“ jedince.

11 Například orientace a pohyb v terénu nebo zvládnutí základní zdravotvědy figurují dlouhodobě jako nedílná součást kurikul branné výchovy. Viz Jan ŠIMEK — Martina HALÍŘOVÁ, *Škola a válka. Branná výchova v české škole*, Praha 2021.

době, kdy každý odklad i polovičitost je hříchem na mládeži i státu. Proto jsem uvedl jasné doklady pro brannou výchovu skautskou, ze zkušenosti s miliony mládeže, v organizacích samostatných, tělovýchovných i ve školách. Taková výchova je mládeži požeňáním pro celý život a dává bezpečné základy tělesné, mravní i odborné přípravy k obraně vlasti.“¹²

Stát tak prostřednictvím symbolické a materiální podpory Svazu mohl rozvíjet brannou výchovu svých občanů. Vedení si bylo této úlohy skautské výchovy dobře vědomo a tímto způsobem ji směrem ke státu i prezentovalo.¹³ Skauti navíc v některých případech působili i jako aktivní asistenti při výchovném působení na školní mládež či veřejnost.¹⁴ Vztah prvorepublikového skautingu, reprezentovaného v tomto případě Svazem junáků, vůči armádě celkem příznacně předurčuje situaci v exilu. Armádní představitelé a činovníci Junáka si uvědomují vzájemnou prospěšnost; obě organizace z ní příležitostně profitují a zároveň udržují teoretický distanc. Skauting nemá být redukován na bezduchá vojenská cvičení, má ovšem vychovávat uvědomělé a vlastenecky smýšlející občany.¹⁵

V období druhé republiky došlo k výrazné proměně celé československé společnosti a charakteru samotného státu¹⁶ a právě tyto změny tvořily kontext, v němž se zásadně transformovalo i dosavadní čs. skautské hnutí. Podstatným rysem, který lze pozorovat také na celospolečenské úrovni, je tendence k unifikaci, která se v případě skautingu projevila v lednu 1939 sjednocením¹⁷ do jediné organizace Junák — ústředí junácké výchovy. Vznikla sice na půdorysu někdejšího Svazu, přesto došlo k dílčím úpravám jeho struktury. Namísto náčelníka stál nyní v čele Junáka velitel, jímž se stal vysoký armádní důstojník Václav Vlček — později klíčový aktér ustavování exilové organizace v Anglii. Nešlo pouze o terminologický posun a personální změnu. Ve vlastní činnosti oddílů se přímo objevovala branná cvičení i spolupráce s armádou. Vedle omezení některých demokratických mechanismů¹⁸ ve fungování organizace došlo také ke změnám v krojovém řádu a rozdělení na chlapecký a dívčí kmen.¹⁹ Přímá politizace Junáka pak byla dovršena, když Junák pod tlakem přijal záštitu Strany národní jednoty.²⁰

12 Jan KAPRAS — Jan MALYPETR — František SOUKUP, *Armáda a národ*, Praha 1938, s. 513.

13 Například roku 1936 vyšla pod hlavičkou Svazu čs. důstojnictva padesátistránková publikace, v jejímž úvodu A. B. Svojsík rozvíjí úvahy ohledně smyslu skautingu a jeho potenciálu pro stát a reaguje i na aktuálně připravovaný zákon o branné výchově. Viz Antonín Benjamin SVOJSÍK — Jan NOVÁK, *Skauting brannou výchovou mládeže*, Praha 1936, s. 3–16.

14 J. ŠIMEK — M. HALÍŘOVÁ, *Škola a válka*, s. 35.

15 A. B. SVOJSÍK, *Základy junáctví*, s. 38.

16 Jan GEBHART — Jan KUKLÍK, *Druhá republika 1938–1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha 2004.

17 Svaz se spojil s Ústředím katolických skautů českých a moravskoslezských, Obcí junáků volnosti a Svazem Švehlových junáků. *Historie skautingu*, s. 32.

18 Jedná se zejména o posílení pravomoci ústředí (Velitelství) na úkor zaniknuvších zemských rad a místních sdružení, čímž se organizační procesy v Junáku dostaly na bázi centrálního rozhodování. Viz *Stanovy „Junáka“*, Praha 1939, čl. XXII. Odbočné spolky, s. 14.

19 *Historie skautingu*, s. 32.

20 Požadavek apolitičnosti na své členské národní organizace klade světové ústředí, které v případě, že dochází ke zneužívání konkrétním politickým režimem, může danou orga-

Do válečných let tak čs. skauting vstupoval ve značně odlišné podobě, než jakou si držel v předchozích dekádách. Nově byl koncentrován do jedné autoritativně fungující organizace se silným centrálním vedením a přímými vazbami na armádu i politickou scénu.

VÁLEČNÉ INTERMEZZO

Přestože druhá republika vytyčila skautingu podstatně užší mantinely, vyhlášení protektorátu odstartovalo závod s časem, než bude činnost Junáka ukončena. Nejvyšší činovníci byli vystaveni riziku perzekuce. Velitel Vlček rezignoval a opustil území protektorátu. Bohuslav Řehák, který jej ve funkci nahradil, byl v září zatčen jako rukojmí.²¹ Rudolf Plajner pak působil v čele organizace (jako náčelník a velitel v jedné osobě) až do definitivního zákazu skautské činnosti.²² Přestože tlak na ukončení fungování organizace se stupňoval, pokračoval Junák v pořádání veřejných akcí a letních táborů.²³ I tak řada činovníků postupně protektorát opouštěla a začínala si klást otázku dalšího vývoje Junáka. V rámci této studie pokládám za nezbytné vyzdvihnout případy dvou z nich, a to pro jejich zásadní roli ve zformování exilové organizace čs. skautů a její politickou úlohu.

Velen Fanderlik patřil již v meziválečném období mezi velmi aktivní vůdce a vynikl především jako jeden z průkopníků vzdělávání skautských činovníků.²⁴ Velmi důležitým momentem byl rok 1936, kdy se dostal na anglický Gilwell,²⁵ na němž získal nejen vzor pro vlastní vzdělavatelskou praxi, ale především kontakty v britském

---

nizaci vyloučit. Důsledná apolitičnost je nicméně velmi problematická a v podstatě iluzorní, neboť (jak mimo jiné ukazuje tento příspěvek) i deklarovaně apolitická organizace více či méně cíleně funguje jako instrument politické moci. Na příkladu Junáka druhé republiky je nicméně patrné překročení běžně tolerovaných limitů právě tím, jak otevřeně byla do svého vnitřního života organizace implementována ideologie konkrétního politického subjektu. V tomto ohledu byl tlak na činovníky vyvíjen již v prosinci 1938 před slučovacím sněmem, když bylo vyžadováno jejich členství ve Straně národní jednoty. Viz *Valný sjezd Svazu Junáků Skautů a Skautek RČS 10.–11. prosince 1938 v Praze*, Vůdce 20, 1939, č. 1, s. 57–80, zde s. 71.

21 *Historie skautingu*, s. 32.

22 R. ŠANTORA a kol., *Skautské století*, s. 120.

23 Tábory se konaly ještě v létě 1940, řada z nich byla ovšem násilně rozehnána a došlo k zatýkání dotyčných činovníků. Viz tamtéž.

24 Ke skautingu se Velen Fanderlik (11. 2. 1907 — 2. 2. 1985) dostal již v útlém dětství prostřednictvím rodičů, kteří nejprve experimentovali se skautskou výchovou u vlastních dětí a po vzniku Svazu se stali jeho oficiálními členy a činovníky. Stanislav BALÍK, *Skaut-junák. Velen Fanderlik*, in: Lukáš Fasora — Jiří Hanuš — Jiří Malíř — Libor Vykoupil, *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*, Brno 2006, s. 451–466.

25 Jde o prestižní kurz pro vůdce oddílů pořádaný v Gilwell-Parku v Anglii. Velen Fanderlik byl mezi čs. skauty prvním, kdo jej úspěšně absolvoval, a ačkoliv jeho reflexe kurzu byla místy poměrně kritická, jeho otisk ve výsledné koncepci čs. lesních škol je výrazný. Tamtéž, s. 465.

prostředí. Protektorát opustil v prosinci 1939, tehdy jako člen náčelnictva Junáka, a to na základě důvěrného varování před možným zatčením.²⁶ Do Anglie se Fanderlik dostal přes Bejrút a Francii.²⁷ Až do války se živil jako právník, v armádě díky tomu prošel různými stupni soudní služby,²⁸ což mu umožňovalo rozvíjet i jiné vedlejší aktivity. Centrem jeho zájmu byla propagace Československa a ožívování spolkového života mezi samotnými Čechoslováky v zahraničí. Přímou v armádě pořádal společenské akce v rámci propagačního tělesa a s přednáškami o ČSR objížděl jednotky dislokované po území Anglie a Skotska.²⁹ V tomto bodě se nicméně jeho propagační aktivita protнула s dosavadním zájmem o skauting. Fanderlik nyní neusiloval pouze o propagaci Československa, ale snažil se seznamovat britskou veřejnost i s kulturou československého skautingu.

Václav Vlček profesně pocházel z čs. armády, kam jej přivedla zkušenost z legií.³⁰ V období první republiky jako důstojník stoupal armádní hierarchií, působil jako instruktor vojenských škol a sbíral zkušenosti na zahraničních pracovních pobytech.³¹ Právě on byl v nově sloučeném Junáku zvolen do funkce velitele, brzy po okupaci Československa se však zapojil do Obrany národa³² a v červenci uprchl do Francie. Nejdříve zde pracoval jako přednosta vojenské expozitury čs. zahraničního hnutí v Londýně, následně jako přednosta prvního odboru vojenské správy v Paříži. Zajímavé, byť nepříliš dlouhé, bylo jeho další umístění, kdy byl necelých třináct měsíců vojenským atašé u belgické exilové vlády.³³ Své kontakty zúročil ještě po válce, když připravoval založení československo-belgické společnosti.³⁴ Jeho hlavním posláním za války byla hlavně propaganda. Od listopadu 1941 do konce září 1944 zastával funkci přednosta vojenského propagačního oddělení u Ministerstva zahraničních věcí.³⁵ Díky tomu měl přímý vliv na organizaci i obsah vojenského rozhlasového vysílání z Londýna a sám v něm někdy vystupoval.³⁶ Právě tato pozice poskytla Vlčkovi potřebný potenciál pro znovuoživení skautské organizace.

26 *KdobytkdoI. Prvních padesát životopisů skautských osobností*, dostupné z https://files.scriptum.cz/scriptum/arch-scout/arch-scout-19_1986_kdo-byl-kdo-1_stranky-spravne_ocr.pdf [náhled 18. 8. 2024], s. 28.

27 Databáze Ministerstva obrany (VÚA — VHA) uvádí, že byl odveden 9. února 1940 v Marseille. Viz Příslušníci čs. vojenských jednotek v zahraničí: detail příslušníka, dostupné z <https://www.vuapraha.cz/cechoslovaci-v-zahranici/15388> [náhled 27. 2. 2023].

28 Od roku 1942 působil v Londýně na MNO. Bohuslav EČER — Edvard CENK, *Jak jsem je stíhal*, Praha 1946, s. 218.

29 Tamtéž.

30 VÚA — VHA, f. Sbíрка kvalifikačních listin, kart. 186, Vlček Václav, 1897.

31 Například 1933 dva měsíce v Polsku, 1936–1937 rok ve Francii. Viz tamtéž.

32 Prokop TOMEK, *Václav Vlček*, dostupné z <https://www.vhu.cz/vaclav-vlcek> [náhled 12. 3. 2023].

33 VÚA — VHA, f. Sbíрка kvalifikačních listin, kart. 186, Vlček Václav, 1897.

34 VÚA — VHA, f. Vojenské osobní spisy, kart. 445, Vlček Václav, 1897.

35 VÚA — VHA, f. Sbíрка kvalifikačních listin, kart. 186, Vlček Václav, 1897.

36 P. TOMEK, *Václav Vlček*.

JUNÁK V EXILU

Pro oficiální zahájení činnosti československých skautů v exilu představovalo zásadní okamžik definitivní přerušování činnosti Junáka v protektorátu. Mezi skauty, kteří vstoupili do čs. zahraničních jednotek ve Francii, posléze v Anglii, sice záhy začalo docházet ke spontánnímu navazování kontaktů mezi sebou i s místními skauty, avšak o oficiálně koordinovanou účelnou obnovu organizace se zatím nejednalo. Velen Fanderlik se sice pokoušel spontánně organizovat čs. mládež ve městech už na podzim a v zimě 1940 (sám uvádí, že vzniklo několik chlapeckých i dívčích oddílů v Manchesteru a Londýně). Než se však podařilo přetavit tuto prvotní fázi v oficiální organizaci, byl její vývoj zastaven válečnými událostmi. Intenzivní bombardování britských měst si vynutilo evakuaci velkého počtu dětí a mladistvých na venkov, kde už nebylo možné soustředit je do vlastních exulantských skupin. V případě, že tyto děti dále chtěly se skautingem pokračovat a měly k tomu vhodné podmínky, vstupovaly samostatně do místních skautských oddílů.³⁷

Na domácí půdě byl Junák pod obrovským tlakem na vystoupení ze světové skautské organizace. K tomuto kroku sice nakonec vedení Junáka přistoupilo, nicméně světové ústředí se jej rozhodlo za členskou organizaci pokládat i nadále, byť pro objektivní příčiny nemohl plnit své členské povinnosti.³⁸ Činovníci, kteří protektorát opustili, sledovali situaci z exilu a jejich strategie spočívala v navázání spojení se Světovým svazem a vyčkávání na další vývoj událostí. Podzim 1940 konečně znamenal uzavření tohoto stavu poloexistence, kdy byl Junák v protektorátu na jednu stranu trpěn, na druhou stranu byli jeho členové vystaveni latentní hrozbě perzekuce. Symbolicky ke dni 28. října podepsal K. H. Frank rozkaz o rozpuštění organizace a do 4. listopadu byl Junák prakticky zlikvidován.

Oficiální reakce činovníků v exilu se dostavila několik měsíců nato. Dne 26. března 1941 zaslal Václav Vlček na Ministerstvo národní obrany žádost o formální ustavení čs. skautské organizace v Anglii.³⁹ V tomto dokumentu již byla nastíněna konkrétní koncepce obnovené organizace a vedle toho i rozsáhlá argumentace pro schválení obnovení prozatímními čs. úřady. V prvním oddílu uvádí pro kontext vývoj v protektorátu a vysvětluje vyčkávací přístup činovníků v exilu. Druhý oddíl pojednává o věcných záležitostech — nově ustavená organizace se bude pokládat za pokračovatelku českého Junáka, jehož bude reprezentovat až do obnovení v osvobozené republice. Mandát k těmto krokům Vlček legitimizuje svým postavením před okupací a rezignací na svou tehdejší funkci vysvětluje přímým tlakem okupačních úřadů, které prosazovaly odstoupení vojenských osob z výchovných organizací. Z osob, které měly výraznou činovníckou stopu z předválečného období a byly přítomny v Anglii, jmenuje Velen Fanderlika a Oldřicha Večerka, přičemž navrhuje zřídit ústředí organizace, v němž by v případě nutnosti mohl ustanovit i další členy.

37 Velen FANDERLIK — Jan NĚMČANSKÝ, *Český skauting v exilu a odboji 20. století*, in: Jan Kratochvíl a kol., *Český a slovenský exil 20. století*, Brno 2002, s. 92–105, zde s. 95–98.

38 VÚA — VHA, f. Ministerstvo národní obrany — Londýn, kart. 27, č. j. 9237.

39 Tamtéž.

Zásadním bodem této druhé části Vlčkovy žádosti je jeho přesvědčení o nezbytnosti zřízení skutečného skautského oddílu mládeže. Vzhledem k podstatě skautingu a jeho základním cílům, tj. výchově mládeže, by bez splnění této podmínky nebylo možné získat status skautské organizace. Vlček navrhuje spolupráci s nově ustavovanou čs. školou v Anglii a tento návrh opírá o souhlas ministra Slávika,⁴⁰ který jej uvítal a přislíbil mu podporu. Tento bod zároveň poukazuje na fakt, že již v původní koncepci exilové organizace čs. skautů se ve skutečnosti nepočítalo s její reálnou působností v armádě, byť právě o armádu se měla opírat ve vykazování počtu členů. Vlček zmiňuje jemu známý počet aktivních skautů v čs. jednotkách (údajně přes osmdesát osob) a navrhuje jejich formální sdružení do oddílu starších skautů.⁴¹ Hned nato nicméně doplňuje tento návrh ujištěním, že „činnost by nebyla vyvíjena, jen aby byli informováni o skautských otázkách a navenek by se to projevilo ve vykazování počtů“.⁴² Z Vlčkova pohledu tak šlo o jednoznačně pragmatický postoj, který sledoval v první řadě udržení formální kontinuity organizace. Ta je v tomto pojetí více imaginárním než skutečným společenstvím a s praktickou skautskou výchovou počítá až jako s druhořadým, ne-li zcela vedlejším produktem celkového úsilí. Namísto toho se má Junák stát účinným instrumentem pro politiku a reprezentaci exilových orgánů.

Kromě těchto podstatných bodů jsou ve druhé části žádosti obsaženy i podružnější záležitosti jako návrh kroje sestávajícího z krojové košile anglických skautů doplněné o rukávové označení čs. armády. Poslední oddíl věnoval Vlček argumentaci zdůrazňující užitek plynoucí z obnovy Junáka. V první řadě se jednalo o propagandistický potenciál organizace, která je součástí vlastních mezinárodních struktur a má právě v Anglii velmi silnou společenskou základnu. Problematika československé okupace se podle Vlčkova náčrtu měla dostat skrze skautský tisk nejen k britské mládeži, ale logicky také k rodičům místních skautů. Od oficiální obnovy Junáka v Anglii si Vlček navíc sliboval, že bude čs. strana „aspoň v omezeném rozsahu“ schopna organizovat styk s britskou mládeží. Druhým argumentem bylo posilování morálky obyvatelstva a bývalých členů Junáka v protektorátu (tyto stavy vyčísluje až na 150 000 osob). Konkrétní představa naplňování tohoto záměru spočívala ve vysílání krátkých rozhlasových projevů (do pěti minut) přibližně jednou za dva týdny.

V poslední řadě měla obnova Junáka pod oficiálním patronátem čs. exilových orgánů představovat určitou prevenci. Vlček zde poukazuje na jemu známý, avšak blíže nespecifikovaný případ, kdy mělo dojít ke zneužití světových organizací.⁴³ Tento poslední bod Vlčkovy argumentace lze interpretovat jako snahu o udržení předválečného statusu Junáka jakožto státotvorně orientované mládežnické organizace. Pokud

40 Vzhledem k tomu, že exilová vláda nevyčlenila zvláště ministerstvo pro otázky školství a péče o mládež, spadala tato agenda právě do gesce ministerstva vnitra. Viz P. HORÁK, *Republika v exilu*.

41 Zde podotýká, že členství armádních příslušníků v Junáku nepředstavuje problém, „protože organizace JUNÁK byla v seznamu spolků podle čl. 714 A-I-1, tj. spolků, u kterých není třeba zvláštního povolení k vstupu.“ VÚA — VHA, f. Ministerstvo národní obrany — Londýn, kart. 27, č. j. 9237.

42 Tamtéž.

43 Tamtéž.

by byla jednota čs. skautského hnutí narušena, mohlo to vést nejen ke ztrátě Vlčkem popsaného potenciálu, jaký organizace hlásící se k hodnotám první republiky představovala, ale také přímo ke vzniku rizika narušení diplomatického úsilí prozatímních exilových orgánů.⁴⁴

Oficiálně byl tedy Junák jako Čs. ústředí skautské výchovy „Junák“ obnoven v květnu 1941, kdy po předchozím úředním jednání proběhlo kladné vyřízení jak ze strany samotného MNO (21. května),⁴⁵ tak z Ministerstva vnitra (vznik organizace vzalo na vědomí 23. května). Ústředí spolku tvořila trojice Fanderlík, Vlček, Večerek.⁴⁶ Vlčkovy návrhy byly přijaty pod podmínkou, že se organizace bude řídit stejnými stanovami jako původně v ČSR.⁴⁷

EXILOVÁ PRAXE

Jak ukazuje Vlčkova žádost, v plánu obnovy Junáka hrál od samého začátku velkou roli pragmatismus zúčastněných stran a zájem na skutečné realizaci skautské výchovy byl na oficiální úrovni minimální. Výsledný obraz je proto poměrně paradoxní, neboť naplnění vážně míněných cílů přineslo nanejvýš diskutabilní výsledky, zatímco formálně deklarovaný cíl nábory a výchovy mládeže se podařilo naplnit v rámci několika funkčních oddílů.

Pokud jde o skauting ve vojenských jednotkách, výsledek byl vůči deklarovanému plánu prakticky opačný. Místo plánovaných formálně registrovaných členů-vojáků od samého začátku války organicky vznikaly neformální roverské skupinky, které postrádaly oficiální organizační bázi a často byly závislé na okolních skautských oddílech. Kromě toho, že jednotky měnily místa svého pobytu a proměňovalo se jejich personální složení, je třeba hledat hlavní příčinu tohoto stavu věcí přímo u armády, jejíž postoj byl i přes původně pozitivní postoj k Vlčkově žádosti ambivalentní. Skauti v armádě měli být součástí organizace spíše formálně pro vykazování počtu členů a vlastní činnost byla omezena prakticky jen na informování dotyčných vojáků o dění ve skautském světě. V takovém formátu sice MNO obnovu Junáka schválilo, záhy se však i proti tomu objevila výtky. Nemohu říci, jak se nakonec skutečně s členstvím vojáků a jeho vykazováním pracovalo, neboť během výzkumu jsem nenarazila na

44 Celkové úsilí čs. zahraniční mise se soustředilo nejen na dosažení anulace mnichovské dohody u Spojenců (především u britské strany). V této době ještě není ani plně uznána čs. exilová vláda — vystupuje jako prozatímní vláda (uznána 21. července 1940). Plného uznání Brity dosáhla až 18. července 1941 (uznání ze strany dalších států stojících na straně Spojenců poté postupně následovala). Viz Jan KUKLÍK, *Londýnský exil a obnova československého státu 1938–1945. Právní a politické aspekty obnovy Československa z hlediska prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci*, Praha 1998.

45 Ve spolkové evidenci Ministerstva vnitra bylo uvedeno datum 22. května 1941. NA, f. Ministerstvo vnitra — Londýn, kart. 228, sign. 2-52-77 (Evidenční list — Junák — čs. ústředí skautské výchovy).

46 Tamtéž.

47 VÚA — VHA, f. Ministerstvo národní obrany — Londýn, kart. 27, č. j. 9237.

prameny, díky nimž by bylo možné spolehlivě určit celkový počet členů exilového Junáka.

V červenci 1941 vzešel z velitelství Československé samostatné brigády podnět⁴⁸ k MNO upozorňující na skutečnost, že dané povolení je v údajném rozporu s dosud dodržovanou praxí, neboť „nelze tvořit organizaci v rámci vojska“.⁴⁹ Odůvodnění tohoto postoje spočívá v „nebezpečí, že by došlo k požadavkům i jiných organizací“, jejichž zamítnutí by bylo nekonzistentní a sotva odůvodnitelné.⁵⁰ V návaznosti na tuto námitku MNO v červenci 1941 skutečně status starších a bývalých skautů v armádě dle návrhu připojeného v samotném upozornění upravilo. Oficiální organizace skautských skupin v armádě byla nyní zakázána, povoleno bylo ovšem členství v anglických oddílech.⁵¹

V kontrastu s tím se jeví jako nad očekávání úspěšná práce s mládeží, a to především díky navázání oddílů na čs. školy, které v Anglii během války vznikaly.⁵² Obnovení činnosti Junáka v prostředí československých internátních škol byl z organizačního hlediska velmi výhodný krok, činnost bylo možné realizovat se školním zázemím a často se na ní přímo podíleli místní pedagogové. Ačkoliv byl provoz oddílů na školách iniciován shora, poptávka přicházela i ze strany samotných studentů.⁵³ Nakonec působily dva stabilně fungující oddíly v Hinton Hall ve Whitchurch⁵⁴ a po přesunu střední školy do Llanwrtyd Wells vznikl nový oddíl i tam.⁵⁵

48 Přímým autorem podnětu byl generál Bedřich Neumann (v tomto dokumentu podepsán krycím jménem Bohuš Miroslav). VHÚ — VHA, f. Ministerstvo národní obrany — Londýn, kart. č. 29, č. j. 10948.

49 Tamtéž.

50 Tamtéž.

51 Tamtéž.

52 K čs. školám v Anglii viz Zora DAMOVÁ, *Československé školství ve Velké Británii (1940–1945)*, diplomová práce, Katedra pomocných věd historických a archivního studia FF UK, Praha 2013.

53 V dopise z 21. dubna 1941 se na Fanderlika obraceli dva starší studenti z Hinton Hall, Juta Türková (* 1924) a Jiří Janouch (* 1926), s prosbou o praktickou pomoc se založením vlastních oddílů. Upozorňují na zájem dětí umístěných ve škole i na skutečnost, že některé z nich už zkušenosti se skautingem mají. Představují mu zcela konkrétní vizi československého skautského oddílu zaštiťujícího jak chlapecké, tak dívčí družiny. S organizací anglických skautů sice plánují pravidelnou spolupráci (například navrhnou uspořádání společného tábora), oddíl však má být koncipován jako na Angličanech nezávislá jednotka. Od Fanderlika žádají pouze metodickou pomoc v otázce sestavení plánu činnosti a programu navazujícího na zavedený systém skautských zkoušek. Viz Národní archiv — Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou, dopis J. Janoucha a J. Türkové, 21. 4. 1941.

54 Oba oddíly fungovaly až do konce války. Dívčí oddíl vedla místní učitelka Stanislava Fanderliková (manželka V. Fanderlika), vedení chlapeckého se ujal starší student Jan Kraus. Věk členstva odpovídal kategoriím starších skautů a skautek, později vznikla i družina světlušek (tj. mladších dívek, 6–11 let).

55 Přestěhování čs. státní střední školy do Llanwrtyd Wells (od školního roku 1943/1944) mělo výrazný vliv na personální složení oddílů. Hinton Hall opustili jak středoškolští studenti, tak jejich pedagogové. Na rozdíl od oddílů ve Whitchurch byl tento oddíl veden spíše neformálním kolektivním stylem a bez výraznějšího dohledu dospělých.

Existenci těchto oddílů provázela celá řada specifik a problémů: vedoucím často chybělo příslušné vzdělání, příručky a metodiky byly nedostatkovým zbožím, členové byli rodiči přesouváni pryč ze školy a dostávali se do izolace a na pořádání vlastních táborů — jinak velmi žádaných — neměly oddíly dostatek prostředků. Výraznou roli v provozu oddílů za těchto podmínek pak sehrál právě Velen Fanderlik, který díky svému pracovnímu umístění v Londýně mohl k oddílům dojíždět. Hlavní byla metodická podpora, kterou vedoucím oddílů poskytoval díky své předválečné vzdělávací praxi, a zároveň jeho kontakty, díky nimž se mohli mladší vedoucí účastnit kurzů pořádaných britskými skautskými organizacemi.⁵⁶

Tím se otevírá otázka mezinárodní spolupráce s ostatními skautskými organizacemi. Bezprostřední kontakt probíhal přímo s Brity na úrovni oddílů, které často integrovaly jednotlivé členy nebo skupiny,⁵⁷ případně vybízely k příležitostné účasti na svých akcích.⁵⁸ Daleko významnější z hlediska poválečné kontinuity Junáka však bylo upevnění pozice v mezinárodních skautských organizacích.⁵⁹ Jak popsal Václav Vlček ve své žádosti k MNO, podniknout oficiální kroky k obnově Junáka pod oficiální záštitou mezinárodních organizací nebylo před definitivní likvidací Junáka v protektorátu možné, přesto šlo pouze o otázku času. Jako užitečné se ukázaly zejména Fanderlikovy kontakty z Gilwellu, neboť John Wilson, někdejší vůdce kurzu a Fanderlikův známý,⁶⁰ zastával toho času post tajemníka Boy Scouts International Bureau (BSIB). Mezinárodní svaz tak Junáka uznal jako svou členskou organizaci již 25. června 1941, prakticky obratem po kladném vyřízení ze strany čs. prozatímních exilových orgánů.⁶¹

Formální obnova Junáka znamenala výchozí bod pro prohlubování jeho mezinárodního zapojení. Fanderlik, kterého lze až do konce čtyřicátých let bez nadsázky označit za „tahouna“ čs. skautingu v mezinárodní organizaci, se na provizorním fungování mezinárodního ústředí podílel velmi aktivně. Vzhledem k tomu, že válečné okolnosti znemožňovaly běžné fungování, byla činnost světového ústředí podstatně omezena.⁶² Namísto činnosti standardních orgánů fungoval „provizorní světový

56 Příkladem může být výjezd Hany Steidlerové a Evy Geigerové na kurz v Shrewsbury nebo účast Stanislavy Fanderlikové na „Training Day for the Guides“. Viz Národní archiv — Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou, korespondence V. Fanderlika se spolkovým oddělením Ministerstva zahraničí a s dotyčnými skautkami.

57 Kromě toho, že členové čs. oddílů někdy paralelně docházeli i na schůzky britských skautů (například skautky z oddílu S. Fanderlikové), došlo i k tomu, že britská organizační jednotka vzala pod svou záštitu celý oddíl středoškoláků v Llanwrtyd Wells.

58 V. FANDERLIK — J. NĚMČANSKÝ, *Český skauting v exilu*, s. 101.

59 Boy Scouts International Bureau (BSIB), založená v roce 1920, a World Association of Girl Guides and Girl Scouts (WAGGGS), vzniknuvší oficiálně až roku 1928. Junák — svaz skautů a skautek RČS patřil k zakládajícím a aktivním členům obou organizací.

60 V písemném kontaktu s Wilsonem byl Fanderlik již od příchodu do Francie, osobně se setkali až v Londýně po evakuaci spojeneckých armád na Britské ostrovy. V. FANDERLIK — J. NĚMČANSKÝ, *Český skauting v exilu*, s. 100.

61 Josef CIHLÁŘ, *Dějiny čs. exilového skautingu. Léta 1939–1992*, Praha 2004, s. 19.

62 Za běžného stavu disponovala světová organizace stálou kanceláří (Bureau), Mezinárodní konferencí (International Conference) — tj. řídicím orgánem sestávajícím z národních

výbor“, do něhož Wilson sezval zástupce národních organizací, kteří byli v Anglii fyzicky přítomní.⁶³ Schůze tohoto prozatímního tělesa se konaly přibližně jednou za měsíc, nebylo to však pravidlem a vše se řídilo momentálními okolnostmi. Zázemí jim poskytovaly prostory, v nichž sídlilo ústředí britské organizace, a to přímo v Londýně.⁶⁴ Předmětem bylo zejména poválečné uspořádání mezinárodních skautských struktur a úprava vzájemných vztahů jednotlivých národních organizací. S podobným záměrem byly později, v letech 1941–1944, pořádány ještě větší, několikadenní srazy dvanácti národních skautských organizací ve skotském Auchengillanu. Aktivní participace na těchto setkáních vedla k hlubšímu zakotvení Junáka v mezinárodních strukturách pro bezprostředně poválečné období a Velen Fanderlik byl na Jamboree v roce 1947 zvolen mezinárodní konferencí do Rady BSIB.

SOUČÁST ČS. ZAHRA NIČNÍ MI SE

Hlavní potenciál, který čs. skautská organizace nabízela, bylo propagandistické působení, respektive rozšíření pole působnosti čs. propagandy o britský skautský tisk,⁶⁵ osobní působení mladších členů a vedoucích v kontaktu s britskou mládeží a jejich manifestační účast na mezinárodních skautských setkáních. Pro představitele Junáka naopak podpora exilové vlády znamenala především příslib materiální podpory.⁶⁶ Zároveň vazba Junáka k exilovým představitelům symbolicky stvrzovala kontinuitu s předválečným vývojem.⁶⁷ Toto tvrzení lze ostatně aplikovat oboustranně, neboť prezentace styčných bodů s prvorepublikovým obdobím a tou částí její reprezentace, která nyní působila v exilu, hrála svou úlohu pro utvrzování dojmu legitimacy.

Jak Vlček plánoval ve své žádosti, téma čs. skautingu do tisku britských skautů skutečně proniklo. V časopise *The Scouter* ostatně vyšel první článek zmiňující uprchlíky z ČSR již v lednu 1939.⁶⁸ V tomto periodiku vyšlo postupně ještě několik příspěvků věnovaných Čechoslovákům. Jejich námětem je zpravidla pomoc uprchlíkům a poz-

---

organizací — a Mezinárodním výborem (International Committee); členové tohoto výboru byli voleni mezinárodní konferencí. Tyto orgány se nicméně během války nemohly scházet ani rozvíjet svou běžnou agendu. Viz Eduard VALLORY I SUBIRÀ, *Světový skauting. Výchova ke globálnímu občanství*, Praha 2016, s. 30.

63 Podle vzpomínek V. Fanderlika byli kromě Britů a Čechoslováků ve výboru zastoupeni skauti Francie, Švýcarska, Nizozemí a Švédska. Nelze však vyloučit, že toto složení bylo postupně rozšířeno o další členy. V. FANDERLIK — J. NĚMČANSKÝ, *Český skauting v exilu*, s. 101.

64 Imperial Headquarters, 25, Buckingham Palace Road, London, S.W.1.

65 Tento argument je ve Vlčkově žádosti i v kladné odpovědi MNO explicitně zmíněn.

66 Prakticky veškerá korespondence V. Fanderlika s ministerstvy, která se týká účasti členů na mezinárodních akcích, spočívá v žádosti o dotaci.

67 Po válce se členové i celé organizační jednotky Junáka hlásili k Edvardu a Haně Benešovým a připomínali svou věrnost během války i po ní. Viz Archiv Národního muzea, f. Hana Benešová — korespondence, oficiální korespondence, kart. 54, inv. č. 4590.

68 Richard FROST, *World Wide Brotherhood*, *The Scouter*, leden 1939, s. 21. Poskytnuto prostřednictvím The Scouts Heritage Collection (www.scouts.org.uk/about-us/our-history/our-heritage-collection).

ději i informování o nárůstu exulantských organizací. Pro příklad bych ráda zmínila článek z prosince 1940, který vedle výše zmíněného obsahuje také propagandistické pasáže o nacistické represí vůči Junáku a jeho členům v protektorátě. Právě takový způsob prezentace si čs. exilové orgány na základě Vlčkovy žádosti od publicity v britském skautském tisku slibovaly.⁶⁹ Pod článkem, jehož autorem má být „československý skaut“,⁷⁰ není nikdo podepsán, je ovšem pravděpodobné, že jeho autorem byl přímo Velen Fanderlík, neboť byl na rozdíl od ostatních čs. činovníků v těsném spojení s prostředím britského, respektive mezinárodního skautingu. V článku navíc referuje o vůdcích, kteří uprchli do zahraniční armády ve Francii, o nových oddílech, kontaktu skautů-vojáků s britskými rovery a participaci na mezinárodních skautských jednáních. I to by poukazovalo na Fanderlíkovo autorství, jelikož v podobném schématu jsou psány i všechny jeho pozdější články v exulantském časopise *Stopa*. Vyznění článku v duchu hlavní linie čs. propagandy — tj. akcent na nacistickou represí v protektorátě — tak mohlo vycházet přímo z kontaktu autora s čs. exilovým centrem.

Činnost čs. skautů pronikla i do lokálního tisku, jak je patrné na příkladu oddílu v Llanwrtyd Wells, odkud se podařilo archivovat příslušné výstřižky z let 1944 a 1945. Například 24. března 1944 se místní noviny zmínily o oslavě 11. výročí vzniku místní skautské skupiny. Čs. skauti ze zdejší střední školy byli na akci pozváni jako čestní hosté a ve dvojicích s místními se účastnili připravených her.⁷¹

Ačkoliv tyto a další příklady prokazují přítomnost čs. skautingu v britském tisku, není vzhledem k útržkovitosti dostupného materiálu možné provést hlubší analýzu obsahu nebo prokazatelně konstruovat jeho recepci čtenáři.

Kromě tematizace čs. skautingu (a tedy Československa) v tisku spočíval nejpříjemnější způsob propagace v činnosti, kterou skauti sami vyvíjeli. Předně lze zmínit slavnosti a akce, jichž se účastnili, od akcí lokálního charakteru po mezinárodní meetingy. Tato účast nemusela být omezena na čistě pasivní roli, ale účastníkům dávala příležitost působit na příjemce aktivně — zpravidla skrze ukázky národních tradic a folkloru.⁷² Nejvýraznějším počinem v oblasti aktivní a cílené propagace Československa byla putovní výstava čs. skautů určená britskému publiku. Fungovala od dubna 1943 až do konce války a Fanderlík jako jeden z hlavních organizátorů s odstupem let uvedl, že umístění měnila každý týden, přičemž dokumenty Ministerstva zahraničních věcí potvrzují jak časté přesuny, tak hojnou návštěvnost.⁷³

69 „Propagační význam se Světovým svazem skautským spočívá hlavně v tom, že svaz slíbil poskytnout místo ve svých časopisech zprávám z Československa (hlavně útisk mládeže).“ VÚA — VHA, f. Ministerstvo národní obrany — Londýn, kart. 27, č. j. 9237.

70 *Czecho-Slovak Scouting in War-Time by a Czecho-Slovak Scouter*, *The Scouter*, prosinec 1941, s. 191.

71 NA, sbírka Československé školy ve Velké Británii, kart. 5, inv. č. 41, sign. 800, výstřižek z 24. března 1944, *Boy Scouts*.

72 Například akce uspořádaná 26. listopadu 1943 britskými skautkami, určená k vzájemnému kulturnímu poznání mezi účastnicemi a účastníky z Československa, Polska, Řecka a Jugoslávie. Čs. delegace prezentovala národní písně, tance a národní kroj. Viz Masarykův ústav a Archiv AV ČR, f. E. Beneš II. oddíl, kart. 260, Spolkové zpravodajství, 3. 12. 1943.

73 Tamtéž.

Vedle toho, že činnost Junáka mohla přinášet užitek v oblasti vnější propagandy, byla zároveň vhodným prostředkem k působení do vlastních řad. Vzhledem k tomu, že oddíly mladších členů fungovaly při čs. internátních školách — tedy v prostředí, kde jsou děti mimo dosah vlastních rodičů a kde roste pravděpodobnost nevhodného chování — byla tu možnost určitého disciplinačního dopadu organizace. Na rozdíl od možností školy⁷⁴ mohly skautské oddíly účinněji pracovat s pozitivní motivací, například účastí na britských táborech, a vytvářet prostředí pro autodisciplinaci v kolektivu.⁷⁵ Skautská výchova měla zároveň apelovat na odpovědnost k vyšším hodnotám; válečnými okolnostmi se zesiloval hlavně akcent na vlastenectví. Příkladnou ukázkou je nedatovaný dopis, který Fanderlik zaslal oddílu středoškoláků z Llanwrtyd Wells. Od praktických záležitostí, kdy a komu budou noví členové skládat slib, přechází k širšímu výkladu o vlasteneckých povinnostech, které jsou na všechny (i nezletilé) Čechoslováky v cizině nyní kladeny. Poukazuje na fakt, že jsou stále reprezentanty svého národa, a to na ně klade příslušné mravní nároky. Kromě toho je vyzývá k péči o zachování dobré znalosti českého jazyka a k aktivnímu propagačnímu působení na Brity ve vlastním okolí. Fanderlik prakticky říká, že když zatím, jako nezletilí, nemohou bojovat jako vojáci, mají se zapojit a být užiteční alespoň jako skauti.⁷⁶

* * *

Smyslem tohoto textu bylo nastínit, jak první přechod do exilu dovršil transformaci prvorepublikového skautingu, jejímž výsledkem byla jednotná a se státem aktivně spolupracující organizace. Ačkoliv zde není prostor pro nastínění poválečného obrazu Junáka, uvedme na tomto místě alespoň to, že z hlediska popularity a síly členské základny se jednalo o nejúspěšnější období v dějinách čs. skautingu. Díky odbojovému angažmá řady členů i aktivizaci k poválečné obnově se Junák těšil značné veřejné popularitě. A blízkost k části politické elity zesílená exilovými aktivitami na to měla nepochybně svůj podíl, byť pohled na tuto činnost nese jistou ambivalenci.

Junák skutečně byl nástrojem propagandy exilové vlády, a to jak pasivním, tak aktivním. I mladší členové si tuto úlohu uvědomovali a snažili se k ní přispět. Příkladem může být pohled skautek, který poslaly Fanderlikovi z mezinárodního setkání a v němž hlásily, že „dělají dobrou propagandu“.⁷⁷ Na to, jak malou organizací exilový Junák byl, vyvíjel v oblasti propagandy poměrně velké úsilí. Výsledný efekt je však právě pro tuto kapacitní omezenost poměrně nevýrazný. Jak z archivních do-

⁷⁴ Například pedagogickým sborem střední školy byly opakovaně projednávány případy důtek nebo dokonce možného vyloučení z internátu. NA, f. Československá státní střední škola ve Velké Británii, kart. 16, inv. č. 53, zápisy z porad.

⁷⁵ Viz například dopis skupiny skautů z Hinton Hall doznávajících se Velenu Fanderlikovi ke krádeži šňůry na prádlo a informujících ho o finanční nápravě škody. Národní archiv — Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou, dopis V. Fanderlikovi, 14. 10. 1942.

⁷⁶ Tamtéž, dopis V. Fanderlika, nedatováno (1943–1945).

⁷⁷ Reference skautek o setkání se světovou náčelní a zakladatelkou dívčího skautingu Olave Baden-Powell. Tamtéž, pohlednice adresovaná Hanou Steidlerovou a Evou Geigerovou V. Fanderlikovi, 15. 4. 1944.

kumentů, tak z čs. tisku vyplývá, že v porovnání s jinými spolky typu Sokol byla jeho viditelnost spíše zanedbatelná. Přitom ale byl v těsném kontaktu s mládeží, což je naopak v tomto srovnání výjimečné — jiné centrální spolky tak bezprostředně na děti a mládež nepůsobily.

Synkrezi vládních i spolkových zájmů a vzájemné doplňování a obohacování lze ilustrovat dvojicí Vlček — Fanderlik. V podstatě zde proti sobě stojí dva protichůdné přístupy, které do sebe zapadly. První z nich, reprezentovaný Velenem Fanderlikem, je nadčasovým obrazem typického, entuziastického a velmi schopného vedoucího, který skautské činnosti věnuje enormní množství svého času. Pragmatismus a odstup Václava Vlčka působí naproti tomu jako do očí bijící kontrast. Jako osoba zapojená do nejvyšších pater čs. exilu měl velmi příhodné postavení pro podporu Junáka na politické úrovni a tohoto postavení skutečně využil. Přesně věděl, jaké argumenty má použít a tyto argumenty úspěšně zafungovaly — Junák měl pro svou obnovu nejen požehnání prozatímní exilové vlády, ale i vidinu praktické podpory z její strany.

Vlček už se posléze nijak dál skautsky neangažoval, nepočítáme-li příležitostné zastupování organizace na slavnostních akcích čs. exilové reprezentace. Jeho motivace k podpoře skautingu nevycházela z nutkové potřeby pokračovat i v exilu ve výchově mládeže v duchu skautských ideálů. Jeho motivace byla politická — zneužití uvolněného místa po Junáku ve světových skautských organizacích jiným proudem čs. skautingu, který by nemusel zaujímat tak loajální postoj k republice jako předválečný Junák, bylo rizikem, které nehodlal podcenit. Ve chvíli, kdy byla tato otázka vyřešena, zmizel Vlček ze scény, ostatně vznik oddílu mladších členů, který byl podmínkou pro uznání Junáka, bral od začátku jako formalitu a nepřikládal mu větší váhu. Naopak pro Fanderlika to znamenalo vznik oficiální platformy, na které mohl rozvíjet svou činnost směřovanou ke skutečné výchově mládeže.

Oproti předválečnému období se dle mého mínění Junák proměnil hlavně ve dvou směrech. Exilová kapitola jednak završila a potvrdila jednotící proces čs. skautského hnutí, který proběhl v období druhé republiky. Definitivně tak skončila situace, kdy si jednotlivé skautské organizace v Československu mohly vzájemně vážně konkurovat. Válka však zároveň znamenala příležitost testovat v praxi branný aspekt skautingu, který byl za první republiky tolik akcentován. Na tomto místě vzpomeňme publikaci *Armáda a národ* z roku 1938, kde v samostatné kapitole o skautingu Svojsík shrnuje význam skautské výchovy pro brannost národa. Otázku, jakou roli skutečně skautská výchova v branné připravenosti Čechoslováků mohla sehrát, by bylo potřeba zodpovědět samostatným komplexním výzkumem. Touto studií bych ovšem chtěla poukázat na skutečnost, že skauting byl aktivně využíván v mezinárodní propagaci čs. zahraniční mise, a to právě prostřednictvím obrazů vlastenectví a branné připravenosti, které nabízel spolu s napojením na mezinárodní skautské společenství.

RÉSUMÉ:

Czechoslovak Scouting underwent a significant organizational transformation in the years 1938–1945. A key factor was the establishment of an exile organization in England. This organization was closely linked to the Czechoslovak government in exile, which provided it with material support. It was also close to the Czechoslovak foreign troops and practically owed its formal renewal to

the exile Ministry of National Defence. At the same time, the relationship of Junák in exile to the army shows that, in their strategy, the highest officials of the Czechoslovak Scouting organization combined pragmatism with a sincere interest in the renewal of its activities. This activity was incorporated into the overall promotional campaign conducted by the Czechoslovak Foreign Action, and Junák's members themselves strove to become actively involved in it. Junák was especially expected to help distribute British press to the youth. It turns out that Junák did indeed participate in promotional and ceremonial activities, but that their scope and frequency were rather small, even considering the limited size of the organization. Nevertheless, it is noteworthy that it identified itself with this role in addition to its educational goals and endeavoured to fulfil it in various ways.

Bc. Lucie Kurusová je studentkou navazujícího magisterského programu na Ústavu českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, kde se momentálně věnuje diplomové práci zaměřené na dějiny pražského metra (lucie.kurusova@seznam.cz).